

Peněžnictví po válce.

K nejdůležitějším úkolům, jež bude řešiti po válce, patří budoucí úprava peněžnictví. Bylo by dnes, kdy Rakouskouherská banka již po plná téměř tři léta — jediná ze všech cedulových bank válčících velmocí — nepodává pravidelných výkazů o stavu svého kovového pokladu, emise bankovek, pohledávek za státem atd., kdy naprosto neznáme plné výše svých dosavadních výdajů válečných, kdy jsme i co do stavu válečných výdajů odkázáni na pozdní zprávy komise pro kontrolu státního dluhu a co do svého zadlužení do ciziny jen na sporé úřední zprávy o valutních půjčkách obou států monarchie v Německu, již pro naše censurní poměry marno chtít projevovati jakékoliv dohady nebo odůvodňovati jakékoliv theorie o budoucí úpravě peněžnictví v naší monarchii. Chceme jen naznačiti, v jakých základních směrech se pohybují reformní návrhy, theoretiky ústředních mocností vždy hojnější měrou přetřásané*).

Jak známo, vznikla před nedávnými lety (1905) dosavadní metalistická theorie peněžní, že totiž hodnota peněz jest závislá na množství drahokovu v nich obsaženého, který jest výhradním měřítkem hodnoty všech jiných statků, oposice v Knappově »státní theorii peněz**). Ne že by byl Knapp přinesl něco absolutně nového — již Fichte ve svém »uzavřeném obchodním státě« nechává všechno zlato a stříbro odvésti státu a dává do oběhu nové peníze bez vnitřní hodnoty, a Heyn již v r. 1894 vydal spis »Papierwährung mit Goldreserve für den Auslandsverkehr«, Knappovy názory čteně anticipující — ale že dovedl tyto názory vyvrcholiti ve velkolepou soustavu s přísnou logikou a důsledností vybudovanou a jen novými, namnoze zbytečnými terminy znesnadňovanou.

Dle metalistické theorie zůstává i při papírové měně měřítkem hodnot kov, neboť hodnota papírových peněz závisí na důvěře, že v budoucnosti vyplaceny budou kovem, a kolísá dle větší menší

*) Friedr. Bendixen, Währungspolitik und Geldtheorie im Lichte des Weltkrieges, Lipsko 1916, Dr. Otto Heyn, Über Geldwesen nach dem Kriege, Stuttgart 1916; týž, Der Goldschatz der Reichsbank und seine Bedeutung im Krieg und nach dem Kriege, Zeitschr. für Sozialwissenschaft 1916, str. 27 a násl.; týž, Zur Verteidigung des Chartaltheorie des Geldes v Contr. Jahrbücher 1916 I. sv., str. 781, a Die Bewertung unserer Valuta im Auslande v Contr. Jahrbücher 1917 str. 212 a násl.; Prof. Dr. Karl Diehl, Unser Geldwesen nach dem Kriege, v týchž Jahrbücher prosinec 1916, str. 721 a násl.; Prof. Dr. Robert Liefmann, Die Kaufkraft des Geldes, Bankarchiv 1916, str. 389; Dr. Rudolf Dalberg, Die Entthronung des Goldes, Stuttgart 1916; Irving Fisher (Amer.), Kaufkraft des Geldes, Berlín 1916; Dr. Christen, Die absolute Währung des Geldes, Bern 1916; Dr. Leopold Kovacs, Die Unabhängigkeit des Banknotenumlaufes vom Gelde, St. Hradec 1916; Dr. Ernst Ruzicka, Kriegsschaden und Wiederherstellung, Vídeň 1916.

**) Fr. Knapp, Die staatliche Theorie des Geldes, Lipsko 1905; sr. Dr. Mildschuh, Knappova theorie peněžní, v O. N. 1910, str. 23, a O obligatorním placení hotovými, O. N. 1911, str. 11.

pravděpodobnosti této důvěry. Avšak skutečný vývoj měny v některých státech v novější době vykázal jisté jevy, theorii metalistické se přičítá. Tak v Rakousku 1878 stoupla hodnota nesměnitelných státních peněz papírových za současného poklesu tržní hodnoty stříbra tak, že papírové peníze měly vyšší hodnotu nežli kvantum stříbra jim odpovídající, t. j. že za 100 zl. v papírech bylo lze na trhu dostati více stříbra, nežli je obsaženo v 100 stříbrných zlatnicích, neboli že 1 kg stříbra, z něhož bylo lze dát si raziti 90 stříbrných zlatníků, bylo možno dostati na trhu levněji nežli za 90 zlatek papírových. Poněvadž pak ve vnitřním oběhu rakouském byl zlatník jakožto mince roven při veškerých platech zlatce papírové, vyplácelo se kupovati za rakouské papírové peníze v cizině stříbro a dát z něho raziti zlatníky, které tudíž měly vyšší hodnotu nežli stříbro neražené. Podobně v Rusku byl na přechodu k zlaté měně kurs papírového rublu značně vyšší než hodnota kovu v stříbrném rublu obsaženého.

Na podkladě těchto zejm. rakouských zkušeností vybudoval tedy K n a p p theorii, že platnost peněz nezávisí na jejich látkovém (hmotném) obsahu, nýbrž na proklamaci státní. Kdežto původně kov při každém placení přesně byl vážen (platidlo pensatorické), zobecnělo později (od 7. stol. př. Kr.), že stát určoval ku prostředkování směn kusy kovu určité váhy a ryzosti a razil je v mince, čímž měla býti zároveň dána státní záruka za vnitřní hodnotu těchto kusů (platidla chartální, známková). Tímto chartálním zřízením stlačuje se však hmotný obsah peněz na okolnost podružnou, chartální platidla mohou sice obsahovati drahokov v plném množství mincovním číslem předepsaném, mohou tedy býti »plnohodnotnými« dle theorie metalistické (peníze hylogenní čili hotové), avšak mohou býti též z jiného kovu nežli měnného (>hylického<) nebo mohou býti i papírové, bez všeliké věcné hodnoty (peníze autogenní), platnost jedněch jako druhých je ryze autoritativní, jest odvozena z proklamace státní, peníze jsou prostě útvarem řádu právního — hodnotnou jednotkou není u peněz chartálních určité kvantum kovu, nýbrž hodnotná jednotka (koruna, marka, frank, zlatka) není leč jméno, jímž se vyjadřují platy (odtud theorie nominalistická).

Theorie Knappova nedošla ani před válkou obecného uznání. Wagner ji přímo odmítá, Lexis upozorňuje, že, aby peníze autogenní (papírové) mohly udržeti potřebnou stálost hodnoty proti zboží, muselo by především přesně racionelní soustavou býti upraveno jejich množství a býti dána jistota, že stát ani ve finanční tísní neporuší těchto norem a že není se třeba obávati ani války, ani přespekulace a přepětí kreditu, ani hospodářských a politických krisí. Poněvadž tyto podmínky v dohledné době nebudou splněny, že dlužno peníze kovové, které svoji plnou hodnotu nesou v sobě samých, pokládati za normální a praktickým požadavkům jediné zcela vyhovující. Nicméně většinou byly nauky chartalismu — trochu předčasně — velebeny jako definitivní rozřešení všech dotud

sporných problémů peněžnictví a jako vrchol moudrosti peněžně-theoretické.

Válka spor mezi metalismem a chartalismem jen ještě zostrila. Jsou arci opětně skutečnosti, jež teorii této jaksi dávají za pravdu. Válka všude ve válčících státech — máme zde na mysli především mocnosti čtyřspolku, protože o nepřátelských nyní státech není přesných informací — vytlačila kovové peníze (i stříbrné a niklové) z oběhu, zlato v Německu co možná soustředěno v cedulové bance a v oběhu nahrazeno bankovkami i státovkami, v Rakousko-Uhersku zlatý poklad nutně byl podstatně zmenšen a předpisy o kovové úhradě pozbyly významu, hodnota peněz je všude naprosto odloučena od hodnoty zlata, ba dnes nikdo ani neočekává, že by kdy později v budoucnosti obdržel zlato, nýbrž každý přijímá prostě papírové peníze, protože je buď (na př. při placení pohledávek jemu příslušících) odmítnouti nesmí, zároveň však protože ví, že jimi rovněž plně opět splatiti může své závazky, buď že důvěřuje v potrvání jejich hodnoty (kupní síly) proti jiným statkům, pokud arci nejde o příčiny, ležící v těchto statcích samých. Jaký div, že se vynořují otázky, zdali je vůbec potřebí, aby se v tuzemském oběhu peníze opíraly o drahokov, i aby platil stále zákonitý předpis o minimálním zlatém pokladu cedulových bank jako základu pro emisi bankovek? Pro vnitřní placení zlato prý je zbytečno, ba oběh zlatých mincí není leč ne hospodárností a plýtváním. Toliko jako prostředku k udržení kursu domácí měny proti cizině je potřebí zlata, jehož vývozem se má tedy vyrovnávati dočasné pasivní saldo tuzemské platební bilance. Tuto službu koná však v míru právě tak dobře, ba lépe než zlato zásoba devis, které nadto ještě nesou úroky, a snad i zásoba cizozemských efektů v majetku cedulové banky, jenže ovšem prodej těchto může býti po případě spojen se ztrátou kursovní. Devisní politika, jak ji vyvinula nejprve Rakouskouherská banka a po ní říšská banka německá, představuje prý tudíž ideální rozřešení intervalutární úpravy kursovní, vedle které se zasílání zlata vyjímá téměř primitivně — zlato není tedy jedinou pomůckou k udržení měny, nýbrž toliko jednou z mnohých. Z toho pak plyne požadavek odstranění směnitelnosti bankovek za kov, v Rakousku ostatně již od r. 1859 trvale suspendované, odstranění obmezujících předpisů o úhradě bankovek kovem a zato devisní politiku k udržení měnné parity s cizinou.

V souhlasu s těmito návrhy Bendixenovými, arci poněkud z jiných theoretických předpokladů, také Heyn doporučuje »měnu se zlatým jádrem« (Goldkernwährung) bez zlatého oběhu tuzemského, při nejmenším vzdáti se zlatého oběhu na tak dlouho, pokud činí zlatý poklad říšské banky méně než 2400 mil. M (při vypuknutí války činil 1253 mil. M, válečný poklad 205 mil. M), a sice co možná jakožto čestnou povinnost každého občana v tuzemsku. Mnohem radikálněji Dalberg doporučuje pro Německo zcela vážně, aby měna byla založena na poštovních známkách: proč prý by nemohly peníze právě tak dobře jako na zlatě založeny

býti na tak obecně užitečném a uznaném výkonu státním, jako jest na př. doprava osoby na 1 km po dráze nebo doprava dopisu s místa na místo v tuzemsku, proč by se tedy nemohla dáti méně za podklad dnešní 10 pf. poštovní známka nebo její desetinásobek (1 M)? Oč seslabila by se odloučením měny od zlata obchodní posice Anglie, přemocná dnes právě proto, že Anglie disponuje nad dvěma třetinami zlaté těžby světa!

Také jiní autoři důrazně požadují zrušení kovové úhrady bankovek, ba někteří potírají i povinnost banky ke stabilisování kursu intervalutního. Je však peněžní stav poválečný již dnes tak objasněn, že by lze bylo požadovati definitivní řešení a kromě toho s tak náhlým odvratem od vši dosavadní theorie peněžní? Odstranění kovového pokladu odstranilo by jediné objektivní kritérium, dosud za nezbytné pokládané, přípustného oběhu bankovek. Sebe důkladnější znalost poměrů obchodních a peněžních nepostačí uzpůsobiti jednotlivce nebo jakoukoliv korporaci, aby určila a udržela správný poměr mezi oběžnými prostředky a potřebou obchodu. Nehledíc k tomu, nelze ani dost zdůrazňovati státní potřebu, aby byl dost vysoký kovový poklad pohotově jako záloha pro mimořádné poměry a potřeby peněžní i jako opora pro případ pasivního salda bilance platební ještě více snad, než je potřebí pro podobné poměry zásob potravin a surovin. Ovšem bude náprava porušené měny vyžadovati velikých obětí, tím větších, čím větší bude oběh bankovek, po likvidaci státních dluhů u banky zbývajících, a s čím menším zlatým pokladem cedulové banky válčících států vyjdou z války, ale i tyto oběti nezvýší již podstatně celkových obrovských břemen válkou způsobených. Konečně je možno *odzlatení měny* ve státech středu, když by k němu příčiny neměly Anglie, Francie, Amerika, nehledíc k menším státům neutrálním dnes zlatem přímo oplývajícím?

Přes všechny domněle opačné dnešní, jistě mimořádné, jevy jsou stále theoretikové, kteří právě na podkladě válečných zkušeností prohlašují poučky chartalistické za *nebezpečné iluze a sebeklamy* a jsou přesvědčeni, že se theorie právě po dnešních zkušenostech kajícíně vrátí k metalismu, dnes s opovržením odbývanému.

S.

ROZHLEDY.

Hospodářské. První trůnní řeč nového císaře a krále v nově svolané říšské radě. — Státoprávní prohlášení Českého svazu a první oficiální přihlášení se české politiky ke slovenské větvi českého národa. — Význam Slovenska. — Zvláštní ministerstvo pro lidové zdravotnictví a sociální péči v Rakousku. — Ministr Dr. Bärnreither. — Nový správce ministerstva orby Dr. Arnošt ryt. Seidler. — Vypsání šesté válečné půjčky rakouské a šesté uherské. — Význam válečných půjček a kursy půjček již vydaných. — Výkaz kontrolní komise říšské rady o stavu rakouských státních dluhů na konci 1916. — Nezaložené dluhy. — Stav válečných dluhů rakouských a jejich složení i míra úroková. — Válečné dluhy a válečné půjčky celé monarchie. — Dobrovolný prodej nebo zapůjčení neutrálních cenných papírů státu v Německu pro vyrovnávání dluhů Německa